

Снежана А. Хасанагић Ђорђин¹

Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет

СУФИКСАЛНИ ДЕРИВАТИ *NOMINA PROFESSIONIS* У СРПСКОМ И ЊИХОВИ ЕКВИВАЛЕНТИ У МАЂАРСКОМ ЈЕЗИКУ (НА ПРИМЕРИМА ИМЕНИЦА СА СУФИКСОМ -АЧ)

Разлике између српског и мађарског, генеалогски и типолошки посве различитих језика, најизраженије су на морфолошком плану. Отуда је и тема овог рада из области морфологије, прецизније, из творбе речи. Наиме, циљ истраживања јесте контрастирање суфиксалних деривата именица из семантичко-деривационе категорије *nomina professionis* на корпусу прикупљеном из Матичиног једнотомног *Речника српског језика* (2018) и њихових еквивалената у мађарском језику сакупљених из различитих типова мађарских речника. Полазна претпоставка је да ће се наспрам ексцерпираних српских суфиксала у мађарском јавити структурно различита образовања, што је пре свега последица аглутинативне природе тог језика. Да би се добила што прецизнија слика стања у двама језицима, биће анализирани творбени модели присутни у прикупљеним дериватима, као и мотивациони импулси који су деловали при настајању анализираних лексема. Циљ овог истраживања пак јесте двојак: с једне стране, да прикупи податке примењиве у пракси наставе двају језика као нематерњег и страног језика, и, с друге, да послужи као основ за једно веће контрастивно проучавање ових језика.

Кључне речи: контрастирање, деривација, *nomina professionis*, српски и мађарски језик, суфикс -ач

¹ Контакт подаци: snezana.hasanagicdjordjin@gmail.com

1. Увод

Последњих деценија језичке разлике поново су дошле у средиште интересовања лингвиста, нарочито кроз убрзан развој дисциплина као што су социолингвистика и прагматика, што је посебно изражено на плану примењених истраживања, будући да управо то одговара њиховој природи и циљу – проучавању проблема у настави језика, што успешнијем превођењу и вишејезичности, који потичу управо од међујезичких разлика, а не сличности (Бугарски 1997: 87).

Предмет нашег истраживања јесу сличности и разлике између српског и мађарског језика на примеру суфиксалних деривата са суфиксом *-ач* семантичко-деривационе категорије *nomina professionis*².

Суфикс *-ач* веома је плодан, продуктиван и данас (Клајн 2003: 61). „У огромној већини примера *-ач* се спаја с глаголским основама и то претежно од несвршених глагола” (Клајн 2003: 62). Клајн, говорећи о овом суфиксу, даље наводи да су изведенице на *-ач*, које означавају жива бића, од глаголских основа *nomina agentis*, потврђујући, међутим, да су неке од њих постале занимања, наводећи као примере *ковач*, *ложач*, *чистач*, *кројач*, *перач*, *свирач*, *слагач*, *издавач*, *цртач*, *шаптач* и сл., који чине и део нашег корпуса. Такође, Клајн бављење спортом, пољопривредне радње, бављење музиком и друге активности које ми сматрамо делом нашег корпуса, не сматра занимањима и сврстава их у именице *nomina agentis* (Клајн 2003: 61–62). Ипак, ми налазимо оправданим да ове деривате сврстамо у категорију *nomina professionis*³.

Када се изучавају ова два језика, српски и мађарски, не може а да се не помене њихов друштвено-културни оквир. Срби и Мађари⁴ вековима коегзистирају на територији Панонске низије, од доласка Мађа-

² Именице *nomina professionis* сматрамо засебном категоријом у оквиру именица *nomina agentis*. Наиме, док се именицама *nomina agentis* означава пре свега актуелни агенс или неко лице које радњу обавља повремено, именицама *nomina professionis* означавају се пре свега, у начелу, вршиоци неких институционализованих радњи које имају статус професије.

³ „С убрзаним економским и индустријским развојем, који представљају једну од одлика модерног света, као и инсистирањем на уској специјализованости, чак атомизацији донедавно монолитних научних и привредних дисциплина – појавио се читав низ нових професија, али и различитих интересовања која стоје негде на граници између нечега што би се могло сматрати професијом и онога што представља неку врсту хобија” (Ајџановић 2008: 59). Упркос тестовима парафразе, контекстуална условљеност између именица *nomina professionis* и *nomina agentis* је веома висока. Стога Ајџановић професијом сматра свако редовно или периодично бављење неком делатношћу, укључујући и спорт (Ајџановић 2008: 60).

⁴ „Тешко објашњиво чудо се збило Мађарима и мађарском језику: уместо да се један малени народ утопи међу друге, бројније, он се одржао, асимиловао друге, па му се одржао и језик, потпуно несродан мору индоевропских језика које га је окруживало са свих страна. Да су се Мађари нашли на некој висоравни, природним препрекама одвојени од других, лако бисмо разумели феномен; али они су изграђивали своју кућу на длану, у равници; ево још једног народа чија је кућа изграђена на друму, па се ипак одржао” (Бабић 2009 : 5).

ра⁵ крајем 9. века (Бабић 2009: 20), што је неминовно довело до међусобних контаката, који су се огледали и у двама језицима а чији ћемо ми један аспект покушати да осветлимо у овом раду.

2. Методологија прикупљања корпуса

Избор литературе, сасвим очекивано, условљен је самом темом, те смо грађу прикупљали из референтних речника српског и мађарског језика (етимолошки, једнојезични, двојезични), док је методолошки оквир преузет из одговарајућих дериватолошких чланака.

Као корпус узели смо једнотомни *Речник српског језика* (2018), чији је издавач Матица српска. То је нормативни описни речник српског језика, мањег обима, који доноси лексику стандардног језика и намењен је свима онима који се служе и баве српским језиком (РСЈ 2018: 7). Главно упориште да нешто одредимо као именицу *nomina professionis* била је њена описна дефиниција и трансформациони тест, другим речима, само је код именица *nomina professionis* могућ тест парафразе 'онај који се бави N/Ndev (као професијом)' или 'онај коме је посао да V' (Ајџановић 2008: 59). Други критеријум био је онај деривациони који произилази из теме рада, а то је да је реч, осим што припада групи *nomina professionis*, деривирана суфиксом *-ач*.

У књизи *Функционално оптерећење суфикса за обележавање особа* (2008), Милана Ајџановића представљени су суфиксални деривати с обележјем [+ особа], док је циљ истраживања одређивање функционалног оптерећења суфикса забележено у овим дериватима. У фокусу пажње је такође и продуктивност посматраних суфикса (Ајџановић 2008: 7). Како је предмет нашег истраживања једна од семантичких група обухваћених овим истраживањем, можемо слободно да кажемо да је ова књига била наша водиља, поготово што се тиче дела који се односи на продуктивност и функционално оптерећење суфикса. Такође, колико и Клајнову (Клајн 2003), консултовали смо ову књигу за утврђивање првенствено тога да ли нека лексема припада или не припада семантичкој групи *nomina professionis*, а онда и у вези са питањима творбених основа и модела.

Након што је грађа ексцерпирана и проверена у релевантној литератури, следећи корак био је превођење деривата. Од два двојезична српско-мађарска речника која су нам била доступна пошли смо од обимнијег, тротомног *Српскохрватско-мађарског речника*, који је издао Покрајински завод за издавање уџбеника (1968). Као контролни речник користили смо речник мањег обима, али савременији, Форумов *Српско-мађарски речник* (Бурзан, Каџиба 2016). Записивали смо све преводе које смо нашли. У првом речнику смо нашли више превода јер је обимнији, те

⁵ Мађари, 896. године, под вођством Арпада, Алмошевог сина, насељавају Панонску низију, раздвајајући притом Јужне и Западне Словене (Бабић 2009: 20).

смо то и очекивали. Следећи корак је био да све те преводне еквиваленте потражимо у мађарском описном речнику и упоредимо описне дефиниције у оба језика и одаберемо најадекватнији превод⁶. Користили смо електронску верзију *Magyar nyelv értelmészó szótára*, седмотомног речника мађарског језика (1959–1962).

Етимолошки речници мађарског језика имали су важну улогу у решавању недоумица које смо имали при анализирању деривата. Најкориснији су били када је у питању одређивање основе чије је значење и припадност одређеној врсти речи непрозирно са синхронијског аспекта, а то су подаци неопходни да би се одредио творбени модел, помоћу кога смо даље селектовали деривате. Такође, неке речи са синхронијског аспекта деловале су као продукт деривације, што ипак није био случај. Коришћени речници јесу *Magyar etimológiai nagyszótár* (2001), *Magyar etimológiai szótár* (1914–1930) и *Új magyar etimológiai szótár*, али важно је напоменути да их нисмо одвојено користили. Наиме, нисмо наилазили на случајеве да је нека лексема тумачена на различит начин; једино на шта смо наилазили јесте да у неком од речника унутар чланка постоји додатна информација. На тај начин смо комплетирали информације и давали најпотпуније објашњење⁷.

Из угла мађарског језика, најдрагоценија литература била нам је књига Едите Андрић *Лексикологија и морфологија мађарског језика* (2002). Ова књига је, између осталог, намењена лингвистима који се баве контрастивном граматиком мађарског и српског језика. Како српски и мађарски језик типолошки припадају различитим групама, највеће разлике се манифестују управо на морфолошком нивоу (Андрић 2002: 7). Ова књига даје опис и објашњење језичких појава, а оно што је нама најважније јесте да се осим описа појава дају и еквиваленти тих појава у српском језику, односно решења тих појава, посебно на местима где се одређене категорије манифестују на други начин, на различитим језичким нивоима (Андрић 2002: 7). Уз опис одређених категорија дају се и примери, што корисницима пружа већу јасноћу и могућност бољег разумевања дате појаве. Оно што је за нас најважније јесте то да је у књизи дата исцрпна и детаљна подела суфикса, њихових значења (која су у мађарском језику јасно разграничена) и мноштво примера истих.

3. Методологија рада

Приликом одабира теме рада водили смо се идејом и жељом да урадимо једно обимније контрастивно истраживање српског и мађарског

⁶ Контролу свих преводних еквивалената, као и превод деривата за које нисмо пронашли превод ни у једном речнику, урадила је проф. др Едита Андрић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, и овим путем јој се захваљујемо на помоћи коју нам је пружила.

⁷ У наставку рада, на местима где се позивамо на ову литературу, користилићемо ознаку ЕР (етимолошки речници) из горепомнутих разлога.

језика из области морфологије, прецизније, творбе речи, под називом *Суфиксални деривати nomina professionis* и њихови еквиваленти у мађарском језику⁸, чији би овај рад био само један део. Критеријум за одабир суфикса *-ач* као предмета истраживања крије се у његовој продуктивности унутар категорије *nomina professionis*. Наиме, после суфикса *-ар*, суфикс *-ач* показао се као најпродуктивнији када је о датој семантичко-деривационој категорији реч.

Након одабира теме, први корак био је одређивање корпуса, а потом и само ексцерпирање грађе. Након што је грађа ексцерпирана и проверена у релевантним изворима о творби речи: *Творба ријечи у хрватском књижевном језику*, Стјепан Бабић (1986), *Функционално оптерећење суфикса за обележавање особа*, Милан Ајџановић (2008) и *Творба речи у савременом српском језику 2*, Иван Клајн (2003), уследило је превођење лексема⁹. То је била тек необрађена грађа коју је требало сегментирати према неком критеријуму. Вођени предметом истраживања, решили смо да грађу прво разврстамо према суфиксима које очекујемо у мађарском језику, у чему нам је помогла прецизно дефинисана функција сваког суфикса, коју смо нашли у Андрић 2002. Ипак, након класификације грађе на овај начин, одређени број деривата остао је нераспоређен. Међу њима је, сасвим очекивано, било сложеница, док смо за расветљавање појединих деривата морали посегнути за етимолошким речницима мађарског језика, јер је њихов постанак био непрозиран са синхронијског аспекта.

Да би се добила што прецизнија слика стања у двама језицима, анализирали смо творбене моделе присутне у прикупљеним дериватима, као и мотивационе импулсе који су деловали при настајању анализираних лексема.

Током превођења и анализе грађе издвојиле су се и извесне семантичке поткатеорије, те смо грађу груписали и на тај начин.

4. Анализа грађе и резултати истраживања

4.1. Како нам је полазна тачка у истраживању српски језик, прво ћемо дати попис деривата на српском језику. У питању су 143 именице деривирание суфиксом *-ач*.

армирач, бајач, бацач, бријач, бројач, брусач, васпитач, везач, везивач¹⁰,

⁸ Једно истраживање на ову тему смо већ спровели – *Nomina professionis* у српском и мађарском језику (на примерима именица са суфиксом *-ар* и њиховим мађарским еквивалентима).

⁹ И поред свих напора у проналажењу најбољег преводног еквивалента српских деривата, у неким примерима мађарски најближи преводни еквиваленти нису увек и примарно најадекватнији, нпр. *tutajos* је заправо *скелеција*, а не *возач* (овде се нашао због превода значења из једнотомника 'возач скеле').

¹⁰ Лексеме *везач* и *везивач* јављају се двапут, али као хомоними. Међусобно су синоними, а имају и своје хомониме који означавају различита занимања *онај који везе, израђује везове* и *онај који везује жито у снопове, онај који везује винову лозу уз притке* (РС).

возач, веслач, глодач, гудач, гутач, дизач, добављач, договарач, дојављивач, достављач, дошаптач, дрљач, дувач, заваривач, играч, извештач, извиђач, извођач, излагач, издавач, изнајмљивач, изналазач, израђивач, испитач, испитивач, исправљач, истоваривач, истраживач, истребљивач, јахач, казивач, клизач, ковач, кокичар, копач, косач, кошарач, крижач, кројач, крпач, кушач, летач, ложач, мењач, мерач, мешач, набављач, надахњивач, налазач, нападач, нарикач, носач, обијач, обнављач, обрађивач, оверач, одгајивач, орач, осигуравач, осматрач, откривач, откупљивач, оштрач, певач, пењач, перач, пецач, плесач, пливач, подмазивач, подводач, покривач, помагач, поправљач, посматрач, поткивач, предавач, предсказивач, представљач, предузимач, преписивач, прерађивач, прибављач, приказивач, приповедач, приређивач, прислушкивач, продавач, произвођач, проматрач, проналазач, просуђивач, процењивач, разносач, растурач, рвач, резач, риљач, савијач, самоуправљач, свирач, сејач, скакач, слагач, снабдевач, стригач, стругач, темпирач, тесач, ткач, трагач, тркач, трубач, туцач, угађач, удешач, узгајивач, улагач, уметач, упаљивач, управљач, урамљивач, уређивач, усмеривач, утеривач, утоваривач, цепач, цртач, чистач, шаптач, шибач, шивач, штављач, штројач.

4.2. Семантичке категорије

Грађу можемо селектовати у различите семантичке поткатогеорије према различитим критеријумима. Важно је нагласити да неке лексеме, као последица полисемије, могу бити сврстане у више поткатогеорија.. Ипак, овом приликом лексеме ћемо сврставати према њиховом примарном значењу. Поделу смо сами креирали користећи се гранама привреде у ужем и ширем смислу као основном, прилагођавајући их нашем корпусу.

бављење спортом: бацач, веслач, дизач, јахач, клизач, нападач¹¹, пењач, пливач, рвач, тркач, скакач;

пољопривредне и сточарске радње: везач, везивач, дрљач, копач, косач, крижач, орач, одгајивач, риљач, сејач, стригач, узгајивач, штројач;

занимања из области браварије и металургије: брусач, глодач, заваривач, ковач, обрађивач, оштрач, подмазивач, прерађивач, резач, стругач, савијач;

трговина и услуге: добављач, достављач, кокичар, набављач, откупљивач, прибављач, продавач, разносач, растурач, снабдевач, истоваривач, истребљивач, носач, перач, помагач, поправљач, утоваривач, чистач;

¹¹ Ова лексема део је спортске терминологије и представља једну од позиција у фудбалу. Аналогијом према универбату *везњак*, који такође означава позицију у фудбалу, а чију потврду налазимо у књизи *Функционално оптерећење суфикса за обележавање особа* (Ајдановић 2008: 61), нашли смо оправданим да именицу *нападач* сврстамо у категорију именица *nomina professionis*.

текстилна индустрија: везач, везивач, кројач, крпач, шивач, ткач, штављач;
некретнине: издавач, изнајмљивач;
грађевински радови: армирач, извођач, покривач, предузимач, тесач, туцач;
обавештајни послови: дојављивач, дошаптач, извештач, извиђач, осматрач, посматрач, прислушкивач, проматрач, трагач;
банкарски послови и послови осигурања: бројач, мењач, процењивач, просуђивач, осигуравач;
наука и образовање: васпитач, изналазач, испитач, испитивач, исправљач, истраживач, налазач, откривач, предавач, приповедач, проналазач;
музика: гудач, дувач, играч, певач, плесач, свирач, трубач, угађач, удешач;
саобраћај: возач, летач, усмеривач.

Могућност да деривате групишемо према областима које представљају неке од грана привреде у ужем и ширем смислу, говори у прилог томе да ови деривати заиста представљају именице које означавају различите врсте занимања.

4.3. Еквиваленти у мађарском језику

4.3.1. Изведене речи

4.3.1.1. Суфикс -s

Суфикс -s спада у групу суфикса помоћу којих се од именских речи граде именске речи, прецизније, то је суфикс који се додаје именицама да би се добила друга именица. Овај суфикс може да твори именице различитог значења, а једно је да твори именице са значењем занимања (Андрић 2002: 123). Као еквиваленти овог суфикса у српском језику најчешће се јављају суфикси *-ар*, *-ац* и *-аш*, а, како наше истраживање показује, јавља се и суфикс *-ач*, који се додаје махом на глаголске основе. Овај суфикс је веома продуктиван¹², о чему донекле сведочи и наша грађа с укупно 17 деривата њиме добијених: *köszörűs* (брусач, оштрач), *kocsis*, *szekeres*, *csónakos*, *tutajos* (возач¹³), *marós*¹⁴ (глодач), *vonós* (гудач), *fúvós*¹⁵

¹² Под продуктивношћу неког суфикса подразумевамо његову способност везивања уз што већи број различитих основа, тј. његово појављивање у што већем броју деривата (Ајџановић 2008: 7).

¹³ Сва четири преводна еквивалента односе се на друго значење лексеме *возач 2. онај који управља запрежним колима, чамцем или скелом* и изведене су од именица које означавају возило (*kocsi*, *szeke*, *csónak*, *tutaj*).

¹⁴ У основи ове лексеме јесте глаголски придев *maró*, који је у мађарском језику именска реч. „Глаголски придеви (партиципи) су именске речи изведене од глагола. Означавају својство које припада појму израженом именицом” (Андрић 2002: 54).

¹⁵ У основи је глагол с проширеном основом.

(*дувач*¹⁶), *játékos*, *táncos* (играч, плесач), *kapás* (копач), *énekes* (певач), *árus*¹⁷ (продавач), *becsüs* (процењивач), *muzsikus* (свирач), *esztergályos* (стругач), *trombitás* (трубач¹⁸).

С обзиром на то да се овај суфикс, уколико означава занимање, додаје именицама, очекујемо да су деривати у нашем корпусу изведени њиме десупстантиви. Ипак, иако доминантни, десупстантиви нису били једина образовања: од укупно 17 деривата деривираних овим суфиксом, 14 лексема су десупстантиви (*köszörűs*¹⁹, *kocsis*, *szekeres*, *csónakos*, *táncos*²⁰, *kapás*²¹, *tutajos*, *marós*, *vonós*²², *játékos*²³, *énekes*²⁴, *árus*, *muzsikus*, *trombitás*), док су три девербативи (*fúvós*, *becsüs*, *esztergályos*).

4.3.1.2. Суфикс -*ász/-ész*

Овај суфикс припада истој групи као и претходни. Дакле, додаје се именицама резултирајући другом именицом са значењем занимања које је усредсређено на објекат из основе (Андрић 2002: 125).

У нашој грађи налазимо два деривата изведена овим суфиксом, од којих су оба десупстантиви, што је у складу с одраније познатим стањем:

-*ász/-ész*: *zenész*²⁵ (играч²⁶, свирач), *horgász*²⁷ (пеџач).

¹⁶ У свом другом значењу б. *свирач на дувачком инструменту*.

¹⁷ Од именице *áru*, која означава оно што се продаје, робу.

¹⁸ У оба језика у питању је именичка мотивација.

¹⁹ Корен који налазимо у овој лексеми изузетно је стар и потиче још из прапостојбине Мађара. У питању је корен *kősz*, који је по пореклу ономапопејска реч, на коју је додат суфикс -*r*, чиме је добијен глагол који означава учесталост оне радње која за последицу има звук који је садржан у корену *kősz* (EP). Додавањем суфикса -*ű*, добијамо именицу која у свом примарном значењу означава *брусни камен* (дакле, средство за рад), док под одредницом означеном квалификатором *техн.* означава *машину чији је диск направљен од зрнастог, кристалног материјала и ротирајући се великом брзином, уситњава и меље предмет који се обрађује* (према наведеним мађарским описним речницима).

²⁰ Изведено од *tánc* (плес).

²¹ Изведено од *kapa* (мотика). Мотивациони импулс који је деловао при стварању нове лексеме у значењу занимања јесте оруђе за рад.

²² Од именице *vonó* (гудало). Гудало представља средство којим се свирају гудачки инструменти.

²³ Изведеница од *játék* (игра). У српском језику мотивна реч је глагол *играти*, иако бисмо могли оставити могућност двоструке мотивације, нарочито ако узмемо у обзир прво значење лексеми *играч 1. онај који учествује у каквој игри или се бави њом*.

²⁴ Настало од именице *ének* (песма).

²⁵ Мотивна реч је именица *zene* (музика).

²⁶ Као преводни еквивалент лексеми *играч* у њеном трећем значењу 3. *онај који свира на неком инструменту*.

²⁷ Мотивна реч је именица *horg* (удица). Дакле, мотивациони импулс који је деловао при настајању нове лексеми јесте оруђе, а као резултат имамо именицу која означава занимање.

4.3.1.3. Суфикс *-ár/-ér*

Овај суфикс више није продуктиван. Углавном се додаје именичким основама, и то страног порекла, како је показало наше претходно истраживање²⁸. Међутим, у овом истраживању имамо три деривата са овим суфиксом, од којих је један десупстантив (*csatár*), а два су девербативи (*vájár*, *hordár*), с тим што основе нису страног порекла.

-ár/-ér: *vájár*²⁹ (копач³⁰), *csatár*³¹ (нападач), *hordár*³² (носач).

4.3.1.4. Суфикс *-ó/-ő*

Овај суфикс спада у групу суфикса који се додају глаголима, а као резултат настаје именица (Андрић 2002: 117). У датом истраживању показао се као најпродуктивнији, што одговара ситуацији у српском језику, где имамо највећи број девербатива.

Овим суфиксом деривирано је 88 деривата и сви су девербативи, како је и очекивано, што говори о доследности употребе суфикса *-ó/-ő* у мађарском језику.

-ó/-ő: *varázsló* (бајач), *nevelő* (васпитач), *hímző* (везач, везивач³³), *kötöző* (везач, везивач), *evező* (веслач), *beszerző* (добављач, набављач, прибављач, снабдевач), *besúgó* (дојављивач, дошаптач), *kézbesítő*, *szállító* (достављач), *hegesztő* (заваривач), *tudósító* (извештач), *felderítő* (извиђач), *kivitelező* (извођач), *kiállító* (излагач), *bérbeadó* (изнајмљивач), *feltaláló*, *felfedező* (изналазач, налазач, откривач, проналазач), *gyártó*, *előállító* (израђивач, произвођач), *kérdező* (испитач, испитивач), *javító* (исправљач, поправљач), *kutató* (истраживач, испитивач), *lovagló* (јахач), *mesélő* (казивач), *korcsolyázó* (клизач), *kaszáló*, *arató* (косач), *szabó* (кројач), *foltozó*, *stoppoló* (крпач), *kóstoló* (кушач), *fűtő* (ложач), *mázsáló* (мерач), *ihlető* (надахњивач), *jajgató*³⁴ (нарикач), *betörő* (обијач), *felújító* (обнављач), *megmunkáló* (обрађивач), *hitelesítő* (оверач), *szántó* (орач), *felvásárló* (откупљивач), *költő* (певач³⁵), *pecázó* (пецач), *táncoló* (плесач), *úszó* (пливач), *kerítő* (подводач³⁶), *tetőző*

²⁸ *Nomina professionis* у српском и мађарском језику (на примерима именица са суфиксом *-ar* и њиховим мађарским еквивалентима) (Хасанагић Ђорђин).

²⁹ У основи је глагол *váj*, који значи *дубити*, *правити руну* или *удубљење у земљи, у камену, стени*.

³⁰ У свом другом значењу, *2. рудар*.

³¹ Од именице *csata* (битка).

³² Изведено од глагола *hord* (носити).

³³ *Онај који везе*.

³⁴ У основи је оноματοпејски глагол.

³⁵ У свом секундарном значењу *2. песник (обично народни)*.

³⁶ Клајн ову лексему наводи као начин понашања (Клајн 2003: 62). Ми га ипак третирамо као занимање из следећих разлога: наиме, као синоним лексеме *подводач* наводи се лексема *сводник*. У РСЈ *сводништво* се описује као *посао који раде сводници*.

(покривач³⁷), *segítő* (помагач), *megfigyelő* (посматрач, проматрач), *előadó* (предавач), *jósló, jövődőlő* (предсказивач), *vállalkozó* (предузимач), *másoló* (преписивач), *feldolgozó* (прерађивач), *bemutató* (приказивач), *mesélő* (приповедач), *szerkesztő* (приређивач, уређивач), *hallgatódzó* (прислушкивач), *eladó, árusító* (продавач), *megítélő* (просуђивач), *becslő* (процењивач), *szállító* (разносач), *terjesztő* (растурач), *birkózó* (рвач), *önigazgató* (самоуправљач), *vető* (сејач), *nyíró* (стригач), *szövő*³⁸ (ткач), *nyomozó* (трагач), *futó, versenyző* (тркач), *törő* (туцач), *hangoló* (угађач, удешач³⁹), *adogató* (улагач⁴⁰, уметач⁴¹), *gyújtogató* (упаљивач), *keretező, rámászó* (урамљивач), *irányító* (усмеривач), *behajtó* (утеривач), *rajzoló* (цртач), *tisztító* (чистач), *súgó* (шаптач), *ostorozó* (шибач), *varró* (шивач), *cserző* (штављач), *herélő* (штројач).

4.3.2. Сложенице

Мађарски је, као аглутинативни језик, склон слагању, што за последицу има велики број сложеница. Имајући то у виду, није необично да и као преводне еквиваленте извесног броја деривата налазимо сложенице.

Како сложенице нису предмет наше анализе, барем не када се ради о српским преводним еквивалентима, нећемо се њима детаљније бавити у овом раду⁴² јер добијене резултате не бисмо имали са чиме да упоредимо. Стога ћемо само навести сложенице које се јављају као преводни еквиваленти суфиксалних деривата и користитићемо их у статистичким подацима.

У нашој грађи налазимо 13 сложеница: *járművezető, gépkocsivezető* (возач), *kosárfonó, kosárkötő* (кошарач), *őrszem* (извиђач), *repülőgépvezető* (летач), *mérőmunkás* (мерач), *siratósszony* (нарикач), *patkolókovács* (поткивач), *betűszedő* (слагач), *növénytermesztő, állattenyésztő* (узгајивач), *rakodómunkás* (утоваривач).

³⁷ Лексема *покривач* у свом првом значењу означава предмет 1. оно чиме се неко или нешто покрива при спавању, док су свом другом значењу има значење занимања 2. зидар који покрива кровове. У оба језика мотивне речи су глаголи. Глагол *покривати* у српском језику има исто значење као глагол *tetőz* у мађарском језику 1. ставити нешто преко неког, нечега ради заштите, скривања 2. поставити кров над нечим.

³⁸ Релативна проширена основа са -в-.

³⁹ Обе лексеми у значењу *онај који удешава музичке инструменте, штимер*.

⁴⁰ У свом секундарном значењу 2. *онај који улаже, ставља, умеће неки материјал негде (радник на вршалици, штампарски радник који умеће табак у машину и др.)*.

⁴¹ У свом примарном значењу *онај који умеће, ставља што негде*.

⁴² Идеја је да се сложеницама као преводним еквивалентима суфиксалних деривата *potina professionis* позабавимо у једном засебном раду јер сложенице у мађарском језику заузимају важно место и око њих би сасвим сигурно могао настати један комплексан рад.

4.3.3. Несамосталне јединице

4.3.3.1. У овом одељку навешћемо примере форманата који остварују потпуно и прецизно значење само као чланови сложеница, и то зависних необележених сложеница претежно објекатског карактера⁴³ (Андрић 2002: 30, 31).

- *dobó, -vető* (бацач): *gerelyvető* (бацач копља), *kalapácsvető* (бацач кладива), *súlydobó* (бацач кугле), *diszkoszvető* (бацач диска);
- *számláló* (бројач): *pénzszámláló* (бројач новца);
- *nyelő* (гутач): *kardnyelő* (гутач мача), *tűznyelő* (гутач ватре);
- *emelő* (дизач): *súlyemelő* (дизач тегова);
- *fúvó* (дувач): *üvegfúvó* (онај који израђује производе од стакла дувањем);
- *irtó, -pusztító* (истребљивач): *egérintő* (истребљивач мишева), *rovarirtó* (истребљивач инсеката), *szellemirtő* (истеривач духова), *világpusztító* (пустошити свет);
- *váltó* (мењач): *pénzváltó* (онај који врши замену новца);
- *mászó* (пењач): *hegymászó* (планинар, алпиниста, дословно: „онај који се пење на планину”);
- *mosó* (перач): *utcamosó* (перач улица), *ablakmosó* (перач прозора);
- *ugró* (скакач): *magasugró* (онај који скаче у вис), *távolugró* (онај који скаче у даљ);
- *vágó, -kezelő* (цепач): *favágó* (цепач дрва), *jegykezelő* (цепач карата).

4.3.3.2. Овај одељак садржи примере двочланих конструкција чији други део експлицитно говори да је у питању особа којој је посао да врши радњу садржану у првом делу конструкције⁴⁴.

- конструкције које садрже *készítő*: *vasbetonváz készítő* (армирач);
- конструкције које садрже *árus*: *pattogatott kukorica árus* (кокичар);
- конструкције које садрже *mester*: *zsindelező mester* (покривач), *bőrcserző mester* (штављач);
- конструкције које садрже *ember*: *boronáló ember* (дрљач), *megfigyelő, szemlélő ember* (осматрач);

⁴³ Тако је, на пример, *pénzszámláló* (бројач новца) сложеница настала од глагола и именице у акузативу (у значењу објекта) *penzt számol* (броји новац). Падежни наставак за акузатив у мађарском језику је *-t* (Андрић 2002: 148). Отуда ова сложеница спада у необележене зависне сложенице јер зависни однос није обележен наставком, у овом случају, у сложеници као резултату творбе изостао је акузативни наставак (Андрић 2002: 31). Идентичан принцип налазимо и у *kardnyelő*, као и у већини наведених сложеница у овом поглављу.

⁴⁴ Суфикс *-ó/-ő* у мађарском језику, осим што твори именице које означавају занимање, такође гради и глаголске придеве, као што је случај у речи *boronáló*. Стога, тек додавањем лексеме *ember* добијамо конструкцију која означава занимање.

конструкције које садрже *személy*: *kirakodó/lerakodó személy*⁴⁵ (истоваривач), *keverő személy* (мешач), *biztosító személy* (осигуравач), *olajozó személy* (подмазивач), *bemutató személy* (представљач), *időzítő személy* (темпирач).

4.4. Позајмљенице

У грађи налазимо 5 позајмљеница, од којих су 3 француског порекла⁴⁶ (*borbély*, *sofőr*, *pilóta*), једна је словенског порекла (*kovács*) и једна највероватније турског порекла (*ács*).

*borbély*⁴⁷ (бријач) – пореклом из француског језика, у мађарски прешла највероватније из немачког или италијанског (EP);
*sofőr*⁴⁸ (возач) – позајмљеница француског порекла⁴⁹ ;
pilóta (летач) – француског и италијанског порекла⁵⁰;
*kovács*⁵¹ (ковач) – позајмљеница из словенских језика (EP);
*ács*⁵² (тесар).

⁴⁵ Без лексеме *személy* (особа) први део конструкције означава машину.

⁴⁶ Нису све нужно преузете директно из француског језика јер се ради о речима које се јављају у више језика, те чак и етимолошки речници не дају прецизне податке о тачном кретању и смеру позајмљивања речи.

⁴⁷ Потиче из француског језика, *barbier*. Ова реч означавала је особу која је истовремено и *берберин* и *видар*, лекар који је вршио операције (као данас хирург). Реч је први пут забележена 1221. године. Изведеница је од *barbe*, од латинског *barba*, у значењу *брада* (TLFi). Готово истоветно објашњење налазимо и у мађарским етимолошким речницима (EP).

⁴⁸ *Chauffeur* – основно значење је *ложач*, а проширењем семантичког поља се добија значење *возач*; архаично значење је и бандит који је жртвама палио стопала, не би ли признале где крију свој новац. Реч је први пут забележена 1680. године (TLFi). У мађарском језику реч се првобитно односила на аутомобиле на пару (EP), а ако узмемо у обзир да су се први аутомобили на пару у Европи појавили у 18. веку (Политика, 18. 9. 2022), посредно можемо закључити да је реч прешла у мађарски језик у том периоду или нешто касније.

⁴⁹ Првобитно је означавао ложача, данас управљач, возач аутомобила (Вујаклија 2006, под Ш).

⁵⁰ Првобитно: крмар, крманош, проводиолац лађе кроз несигурна и опасна места; вођа (или управљач, руководиолац) ваздушне лађе, аероплана, балона (Вујаклија 2006, под П).

⁵¹ Реч је преузета из словенских језика, највероватније јужнословенских. У основи речи је глагол *ковати*. Ова глаголска основа јавља се још у прасловенском и врло је продуктивна (из ње је даље деривирано мноштво деривата са различитим значењем). Такође, заступљена је у готово свим словенским језицима и данас, а налазимо је и у неким суседним, несродним језицима као што је мађарски (Скок 1971–1974: 171, 172). У мађарском језику реч се први пут бележи 1230. године (EP).

⁵² Позајмљеница која датира из периода пре доласка Мађара у Панонску низију, а етимолошки речници је повезују са турским језиком (EP).

5. Дискусија о резултатима истраживања

Започели смо ово истраживање с циљем да утврдимо које су то сличности и разлике између српског и мађарског језика, два структурално и генеалогски различита језика, на примеру именица *nomina professionis* са суфиксом *-ач* у српском језику и њиховим еквивалентима у мађарском језику.

У мађарском језику суфикс који особинама највише одговара суфиксу *-ач* јесте суфикс *-ó/-ő*, што у великој мери потврђује и наше истраживање. Наиме, највећи број деривата деривиран је управо овим суфиксом који се додаје на глаголску основу, у конкретном раду имперфективних глагола (што је случај и у српском језику), дајући као резултат именицу са значењем занимања.

Из угла српског језика оперисали смо са 143 деривата.

Десупстантиви су *кокичар*⁵³, *кошарач*⁵⁴ и *трубач*⁵⁵, док су сви остали деривати девербативи.

У мађарском језику 110 деривата је резултат суфиксалне творбе од којих су 16 десупстантиви, док су 94 девербативи.

6. Закључак

Предмет нашег истраживања јесу суфиксални деривати именица из семантичко-деривационе категорије *nomina professionis* у српском језику, на грађи из Матичиног једнотомног *Речника српског језика*, и њихови еквиваленти у мађарском, сакупљени из више речника мађарског језика различитог типа.

Из посматраног корпуса издвојили смо 143 деривата. Анализом творбених модела утврдили смо да чак 98%⁵⁶ грађе чине девербативи, док свега 2% чине десупстантиви (Прилог 4). У мађарском језику као преводне еквиваленте српских суфиксалних деривата налазимо различита образовања (Прилог 5) и два најчешћа типа творбе⁵⁷ – суфиксацију и

⁵³ Мотивна реч је *кокица* која представља резултат производње, односно предмет продаје, имајући у виду значење лексема *кокичар* 2. *онај који прави и продаје кокице*. У свом примарном значењу лексема *кокичар* значи 1. *врста кукуруза од ког се праве кокице*, дакле, нема значење занимања.

⁵⁴ Мотивна реч је *кошара* и представља резултат производње.

Реч *кош* датира још из прасловенског, означавајући пољопривредни термин својствен готово свим словенским језицима, из којих је даље продreo у друге језике (румунски, мађарски и друге). Изведеница на *-ар* (*кошар*) и *-ара* (*кошара*) такође је постојала још у прасловенском (Скок 1971–1974: 166, 167).

⁵⁵ Мотивна реч је именица *труба*. Мотивациони импулс који је деловао при настајању нове лексема јесте *инструмент* и *особа која га свира*. Исту мотивацију имамо и у мађарском језику.

⁵⁶ Резултате истраживања, осим бројчано, приказали смо и процентуално јер на тај начин имамо истоветне резултате за поређење.

⁵⁷ У мађарском језику постоји више начина творбе речи него што је то случај у српском

слагање. Од укупно 153 образовања, налазимо 110 суфиксалних деривата, деривираних четирима различитим суфиксима (Прилог 1), од којих је најпродуктивнији суфикс *-ó/-ǒ* (80%), који по карактеристикама највише и одговара суфиксу *-ач* у српском језику.

Појава сложеница говори у прилог аглутинативној природи мађарског језика и његовој богатој способности слагања.

Оно што се намеће као закључак, нимало неочекиван, јесте следеће: и у српском, и у мађарском језику постоји висока контекстуална условљеност да се нека лексема одреди као *nomina professionis*, што је чест случај када је о овој семантичко-деривационој категорији реч, те, неретко, неку лексему, у зависности од контекста можемо сврстати и у *nomina professionis* и у *nomina agentis* (Ајџановић 2008: 59).

У прилог томе да лексеме које су део наше грађе посматрамо као именице *nomina professionis* сматрамо могућност да исте селектујемо према различитим категоријама које представљају одређене привредне гране у ужем или ширем смислу (*пољопривредне и сточарске радње, занимања из области браварије и металургије, трговина и услуге, текстилна индустрија, грађевински радови, саобраћај, наука и образовање* и друге).

Сматрамо да наше истраживање показује висок степен сличности између двају језика, српског и мађарског, када су посредни суфиксални деривати именица *nomina professionis* деривираних суфиксом *-ач* у полазном језику. При томе, пре свега, мислимо на творбену основу садржану у дериватима, где у оба језика имамо ситуацију да су присутне само две врсте творбене основе: именичка и глаголска, као и то да су се девербативи показали далеко доминантнијим у односу на десупстантиве (Прилог 4), што и одговара природи суфикса којим су лексеме деривирание.

Ова сличност може се објаснити тиме што су именице *nomina professionis* иначе десупстантиви и девербативи јер се мотивисана имена професија граде или од именица којима се означава предмет који се прави/ обрађује и сл., односно од глагола који означава радњу коју примењује/ врши особа која се датом професијом бави. Овај механизам могао би се сматрати језичком универзалијом.

језику. Поред суфиксације и слагања, иако ређи начини творбе, у мађарском постоји и одвајање, стварање паралелних облика, контаминација, скраћивање и сложене скраћенице (Андрић 2002: 4).

Литература

- Ајџановић, М. (2008). *Функционално оптерећење суфикса за обележавање особа*, Филозофски факултет, Нови Сад.
- Бабић, С. (2009). *Мађарска цивилизација*, Завод за културу војвођанских Мађара, Сента.
- Бугарски, Р. (1997). *Ка јединству лингвистике*, Чигоја, Београд.
- Клајн, И. (2003). *Творба речи у савременом српском језику 2*. Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ, Београд; Матица српска, Нови Сад.
- Хасанагић Ђорђин, С. (2020). *Nomina professionis* у српском и мађарском језику (на примерима именица са суфиксом *-ар* и њиховим мађарским еквивалентима), рад у рукопису.
- Andrić, E. (2002). *Leksikologija i morfologija mađarskog jezika*, Odsek za hungarologiju Filozofskog fakulteta, Novi Sad.

Извори

- Вујаклија, М. (2006). *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд.
- РСЈ (2018). *Речник српског језика*, Матица српска, Нови Сад.
- Burzan M. i Á. Kacziba (2016). *Srpsko-mađarski rečnik*, Forum, Novi Sad.
- Skok, P. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Jugoslovenska akademija nauka i umjetnosti, Zagreb.
- Srpskohrvatsko-mađarski rečnik I–III* (1968). Pokrajinski zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad.
- Dauzat, Albert, Dubois, et Jean Mitterand Henri (1964). *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*. Larousse, Paris.
- Magyar etimológiai nagyszótár* (2001). Arcanum Adatbázis, Budapest.
- Magyar etimológiai szótár* (1914–1930). A magyar tudományos akadémia, Akadémiai kiadó, Budapest.
- Magyar-szerbhorvát kéziszótár*, negyedik, változatlan kiadás (1988), Terra, Budapest.
- Magyar értelmező kéziszótár* (2003). A magyar tudományos akadémia, Akadémiai kiadó, Budapest.
- Magyar nyelv értelmező szótára*, I–VII (1959–1962). A magyar tudományos akadémia, Akadémiai kiadó, Budapest.
- Magyar szinonimaszótár* (2004). Akadémiai kiadó, Budapest.
- Trésor de la langue française informatisé (TLFi)*. <http://atilf.atilf.fr/tlfi.htm> 15. 9. 2022.
- Új magyar etimológiai szótár*, I és II MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest.

**SUFFIXATIONAL DERIVATIVES NOMINA PROFESSIONIS
IN SERBIAN AND THEIR EQUIVALENTS IN HUNGARIAN
(ON THE EXAMPLES OF NOUNS WITH THE SUFFIX -AČ)**

S u m m a r y

The differences between Serbian and Hungarian, genealogically and typologically entirely different languages, are most obvious on the morphological level. Hence the subject of this paper is about morphology, i.e. more precisely about word formation. Namely, the aim of the research is to contrast suffixational derivatives of the nouns from the semantic-derivational category *nomina professionis* on the corpus from the Matica one volume dictionary of the Serbian language (2018) and their equivalents in Hungarian language. The initial premise was that the Serbian suffixational examples would have structurally different equivalents in Hungarian, given the agglutinative nature of the latter. The expectations were met. However, in this particular research, rich derivational ability Hungarian language possesses is not shown. Namely, in this particular paper, the research that was carried out has shown that there are certain similarities between the two languages on the derivational level, particularly on the phenomenon of the nouns *nomina professionis* derived with the suffix *-ač*. In order to explain the situation in the two languages as precisely as possible, word formation models present in the collected derived words have been analysed, as well as motivational impulses that have occurred in the process of forming the analysed lexemes. Great overlappings have been found in the aforementioned analysis, which is explained in great detail in the paper.

The aim of this research is twofold: to collect the data applicable in the language teaching methodology of the two languages as foreign and non-native languages, and to serve as a basis for a bigger contrastive analysis of the two languages.

Key words: contrastive, derivation, *nomina professionis*, Serbian, Hungarian

Прилози

Прилог 1

Суфиксални деривати

суфикс	број деривата
-s:	17
-ász/-ész:	2
-ó/-ő:	88
-ár/-ér	3
укупно	110

Прилог 2

Графички приказ суфиксалних деривата

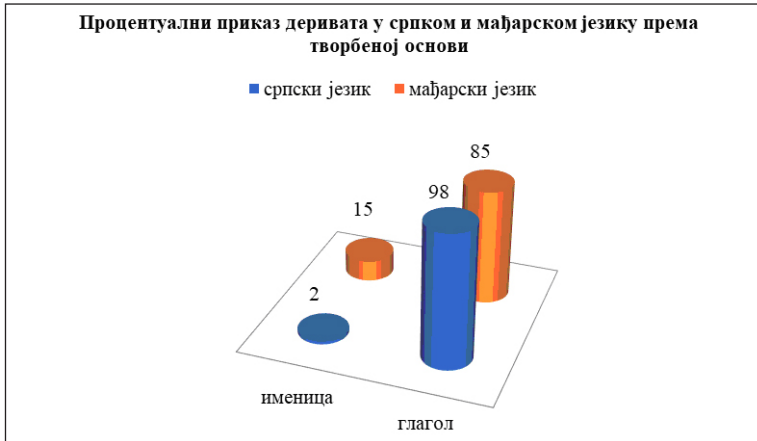
Прилог 3

Број деривата према творбеним основама у српском и мађарском језику

творбена основа	српски језик	мађарски језик
именица	3	17
глагол	140	93
укупно	143	110

Прилог 4

Графички приказ деривата у српском и мађарском језику према творбеним основама изражених у процентима

Прилог 5

Преводни еквиваленти у мађарском

преводни еквиваленти	број деривата
изведенице	110
сложенице	13
други део сложенице	13
двосложне конструкције	12
туђице	5
укупно	153

Прилог 6

Преводни еквиваленти у мађарском језику процентуално исказани

